

OTROK PRI BRANJU IN POSLUŠANJU

Ko smo pred več kot desetimi leti v stari mariborski Drami v okviru Borštnikovega srečanja otrokom predvajali radijske igre, primerne njihovi starosti, in jih pri tem prosili, naj sproti rišejo tisto, kar slišijo, se je med več kot 1000 slikicami znašla ena, ki mi je ostala še posebej v spominu. Otrok, verjetno mu je bilo okrog 7 let ali pa še manj, je ves risalni list obrobil z okvirjem, nerodno narisano svinčnikom. V samem spodnjem kotu je narisal spet s svinčnikom piko. To je bilo vse. Nikakor nisem mogel najti zveze s predvajano igro. Vprašal sem ga, kaj je narisal. Odgovor je bil popolnoma jasen in razumljiv: »Narisal sem prazno parkirišče in na njem izgubljen robček.« Kako prav je imel.

Ta primer sem uporabil zato, ker menim, da je fenomen zvočne književnosti ali književnosti v zvočni podobi v otroški percepciji premalo jasen tako pisateljem kot tudi tistim, ki se ukvarjamo z zvočno upodobitvijo literature za otroke.

Zvočna ustvarjalnost je namenjena poslušalcu. Posamezniku v množici ali zunaj nje, vendar vedno le enemu samemu. Ta posameznik si na osnovi slišane v svoji glavi sam ustvarja svojo zvočno podobo. V glavi sem poudaril zato, ker nam prav ta način sprejemanja omogoča dodatno oplemenitenje in dograditev zvoka, saj vsa realnost preide s poslušalčevo percepcijo v novo dimenzijo. In prav ta posameznik v neizmerni množici je ciljna publika našega ustvarjanja.

Izhajajoč iz tega izhodišča, imam danes pri vsakem projektu pred seboj najprej nično tišino. Neskončen prazen prostor, poln neslišnega in še neslišanega. Kako začeti? Kaj je tisto, s čimer se bom dotaknil te nedotaknjene praznine, tako čiste, nedolžne in tako lepe? Kako me bo sprejela? Jo bom onesnažil s packo? Jo bom zaprl, še preden se mi je odprla? Bom lahko dal vanjo fantazijo prisluhov, ki jih slišim v sebi, pa jih ne bom znal izraziti? S temi, takimi in podobnimi dilemami se srečujem, preden začnem.

Kaj risati in takoj za tem kako risati po tej praznini?

Ta »kaj risati« je zanimiv z vsebinskega zornega kota. Književnost za mladino in otroke prav zaradi svoje neskončne vsebinske razsežnosti vzbuja poslušalcem poleg avtorjeve ideje, vizije, tudi poslušalčevo, recimo temu »drugo« ali vzporedno idejo. Komunikacija med tema dvema idejama, oplemenitena z idejo poslušalca ali idejo »slišane«, pa je tisto področje, kjer prav lahko nastanejo posamezne praznine. Te nerazumljive praznine so lahko tudi pozitivnega značaja, tako za nepredvidljivega avtorja kot za poslušalca. V vsakem primeru pa pomenijo novo razsežnost dela.

Če danes »kaj risati oz. ustvarjati« v našem razmišljanju pustimo ob strani, bi bilo za naše srečanje koristneje razmišljati, »kako risati«, kako oblikovati, napolniti to čisto brez zvočnosti z najrazličnejšimi zvočnimi barvami in njihovimi odtenki.

Sredstev je veliko. Lahko uporabimo originalni zvok – 'o-ton' –, prostor lahko zapolnimo z govornim besedilom – tudi to je zvok, sestavljen iz besed in njihovih pomenov – lahko poskusimo z glasbo, s šumi, tišino, itd.

Ker ustvarjamo na govornem področju, vzemimo najprej besedo. Sama po sebi je lahko napisna ali ujeta v zvočni zapis s pomočjo človeškega glasu brez vnaprej

zapisanega obrazca. Dodajmo ji še drugo besedo, pa tretjo ter tako naprej. Povežimo jih v sklop besed in že smo pri besedilu. Preko njega prihajamo do sporočilnosti. V to sporočilnost, ki smo jo na osnovi avtorjevega napisanega besedila sami izbrali in tudi ustvarili, dodajmo novo dimenzijo človeškega glasu – neartikuliran glas. Kaj se je zgodilo? Izgubili smo besedo, dobili smo zvok glasu. Obrnimo sedaj to razmišljanje. Začnimo z zvokom glasu in preko neartikuliranih glasov dobimo iz zvokov nazaj besedo. Obe poti pa nas peljeta v cilj, da s pomočjo človeškega glasu nekaj dajemo v tisto belo nedolžno brezzvočnost.

Zapustimo za trenutek področje človeškega glasu in se usmerimo k drugim izvorom zvokov. Vzemimo slušni prostor okrog nas.

Slišimo promet, avtomobile, korake ljudi, morda lajež psa, zvoke tipkovnice računalnika, šum strojev itd., skratka vse tisto, kar oblikuje naše zvočno okolje in često tudi onesnažuje tisto primarno tišino, ki je zvok sama po sebi. Na vse to smo se v vsakodnevem življenju tako neizbežno navadili, da nas začne tišina motiti. Vendar vsi ti vsiljeni zvoki niso tisto, s čimer želimo vznemiriti »nedolžnega«, v tem primeru otroškega poslušalca, ko bomo zapolnili brezzvočnost, ko bomo ustvarjali zvočnost. Zvoki se ponujajo. Napraviti moramo izbor med njimi.

Kako? Na kakšni osnovi? Na kakšen način? S katerimi kriteriji?

Odgovori na vse te k-je me peljejo na območje, kjer lahko vsakdanji zvok postane estetska in sporočilna kategorija. Promet postaja pomenski, koraki sami nas nekam selijo, tipkovnica nam sporoča, da nekje nekdo nekaj piše, pes morda spominja na nevarnost. Vse to pa samo v primeru, če tudi poslušalec pozna te zvoke – podobno kot besede v domačem in tujem jeziku – in tudi njemu pomenijo isto. Če jih ne, če mu je vsebina njihovega pomena drugačna, smo vse te zvoke uporabili napačno, nismo dosegli vsebinske povezave z zeleno zvočno sporočilnostjo. Ustvarjalni akt ni dosegel cilja.

Takih in podobnih primerov bi lahko navajal še in še tudi z drugih področij, kot primer vzemimo glasbo in glasbeno frazo, tuj jezik, vendar se spet vrnimo k tistemu našemu nedolžnemu brezzvočju. Naj bo zvok, ki ga želimo uporabiti tak ali drugačen, imamo ga. Menim, da za poslušalca ni pomemben njegov izvor, pomembna je njegova sporočilnost, funkcija njegove uporabe. Ta trditev je morda deloma v nasprotju s trditvijo tistih, ki menijo, da mora snemalca pri snemanju zvoka polarnega vetra zebsti do kosti. Prepričan sem, da je dovolj, če poslušalec v svoji glavi, kjer dojema naše zvočno delo, preko zvoka in konteksta spozna mrz in ostrino polarnega vetra, pa čeprav je ta veter posnet v tropskih krajih ali pa narejen sintetično. Spomnim se znanega gledališkega režiserja, ki je mladi igralci, objokani od zaigrane žalosti, dejal: »Zakaj jokaš, mala, publika naj joka.«

Zaradi te teorije izhajam iz dveh predpostavk:

A/delamo za posameznega poslušalca, ki že pozna določene pomene zvokov,

B/s sporočanjem temu poslušalcu želimo ustvariti zvoke, ki bodo v novih pomenskih sklopih dajali novo sporočilnost in estetski užitek, torej tisto, zaradi česar jih želimo ustvariti. Da bom jasnejši, naj pojasnim s primerom: zvok čebel v panju je po določeni tehnični obdelavi idealen zvok za ponazarjanje človeške množice, človeški poljub pa je lahko odlična akustična asociativna podlaga za življenje v podzemskih jamah.

S takimi kombinacijami in povezavami pridemo do postopka povezave vseh zvokov v zvočno celoto.

Najlaže je seveda slediti tistim zvokom, ki so dokumentarno posneti skupaj z želenim glavnim sporočilom, recimo tudi besedilom. V tem primeru nas ima zvok v oblasti.

Če smo pri našem delu malo bolj zahtevni in imamo dovolj poguma, možnosti in včasih tudi denarja, se spopademo z dodatno sporočilnostjo dokumentarnih zvokov, znanih in neznanih. S tem že soustvarjamo svojo dodatno sporočilnost in imamo mi zvok v oblasti.

Od obdelave dokumentarnih zvokov je le korak do zvočne kompozicije, ki jo želimo ustvariti sami. Zdaj naša zvočna fantazija nima več meja. Zvoki, kakršnikoli (glas, beseda, glasba, šum, tišina, sintetični elektronski zvok), ne oziraje se na izvor, tonsko obdelani, nam postanejo le še sredstvo za izpovedovanje naših idej in zapisov zvočnih podob. Asociativnost nas pelje v nov svet. To je svet, ki ga še ni, ki ga želimo ustvariti mi sami, ki ga, kot slikar sliko, želimo oblikovati v prostoru čiste nedolžne brez-zvočnosti in ga posredovati poslušalcu. Pri tem nismo in ne želimo biti manipulatorji besed ali zvokov, še manj manipulaturji književnosti, temveč smo zagnanci, ki morda slišimo več ali drugače in bi želeli, da z našimi slušnimi podobami živijo tudi tisti, ki nas poslušajo.

Seveda ne mislim razčlenjevati samo ekskluzivnih in ekstremnih oblik uporabe zvoka. Možne in celo priporočljive so kombinacije vseh načinov z enim samim ciljem: oblikovanje novega sozvočja v tisti čisti nedolžni brez-zvočnosti, z – po želji ustvarjalcev – novimi zvočnimi kombinacijami, ki prepletene s sporočilnostjo ideje in pomenom besed dajejo estetski, vsebinski in zvočno-akustičnimi užitek ustvarjalcu in poslušalcu.

Če sem že začel z opisom slike mladega poslušalca, se po tem razmišljanju prav rad povrnem k sliki. Otrokova slušna podoba se je v njegovi samosvoji predstavi pokazala kot dodatna dimenzija besedne in zvočne stvaritve. Prerasla je konvencionalno razumevanje zvočne in besedne pomenskosti. Postala je neomejena, mnogo širša, kot je pomenskost pri odraslemu poslušalcu, ki že lahko zapade klišejskemu razumevanju besede in zvoka. In tu je ta širina, ki se jo moramo ustvarjalci za mladino in odrasle zavedati, jo spoštovati ter negovati, včasih pa se je moramo tudi bati.

Summary

A child reads and listens

Sound literature is by all means dedicated to a listener. Based on what he hears, he creates his own minded sound picture, which enables an additional refinement and perfection of the sound. More than »what to create« we are interested in how soundlessness (each project begins with a null silence) is to be formed and filled with various sound colours and their shades, offering a creator and the listener a universal aesthetic pleasure.